

Den gamla kosmopolitismen i nya kläder

Ett svar till Johan Lindell

Carina Guyard & Anne Kaun

Lindell (2011) vill empiriskt undersöka mediernas roll för en kosmopolitisk hållning hos människor, något som varit bristfälligt undersökt tidigare. Det har föreslagits, skriver Lindell, att mediernas inflytande ska vara av mycket stor betydelse för individers kosmopolitiska förhållningssätt, till och med större än direkta erfarenheter, men för detta saknas belägg. Det är ur den synvinkeln en viktig insats Lindell gör då han tar sig för att empiriskt belägga om det är möjligt att utveckla kosmopolitism genom mediekonsumtion.

Det finns dock problem med ansatsen. För det första kan man, vilket han också tar upp, fråga sig om det någonsin är möjligt att undersöka en medierad kosmopolitism. I vårt medialiserade samhälle är det tveksamt om man kan undersöka medierna isolerat. Det idag framväxande intresset att undersöka samhällets medialisering understryker just mediernas genomsyrande av alla delar i samhället, åtminstone om man följer den kulturella, bredare definitionen av begreppet (se t ex Couldry, 2006a, 2006b; Fornäs, Becker, Bjurström, & Ganetz, 2007; Hannerz, 1990b; Jansson, 2002; Silverstone, 2007). Fornäs et al. skriver till exempel: ”Media no longer form a distinct sector, but are fully integrated in human life. This paradoxically means that their enormous influence can never be adequately ‘measured’, since there is no media-free zone with which to compare their effects” (2007, s 1).

Med det i beaktande blir det problematiskt att göra som exempelvis Chouliaraki (2008; 2006), nämligen studera vilken slags nyhetsrapportering om avlägset lidande som framkallar kosmopolitiska känslor och framför allt handlingar hos åskådarna. Hur är det möjligt att säkert veta att det var ett särskilt reportage som bidrog till kosmopolitiskt agerande? Kan man på det sättet särskilja mediernas effekter från omgivningen i övrigt? Om detta problem är Lindell medveten så han väljer en annan ingång. Han vill genom en regressionsanalys (Ordinary Least Square) pröva om en hög andel kosmopolitiska attityder har ett samband med mediekonsumtion (press, tv, radio). Det vill säga, om till exempel flitiga tidningsläsare sammanfaller med gruppen kosmopolitiskt inställda kan hypotesen om medierad kosmopolitism bekräftas. Det kan diskuteras om det verkligen går att visa på ett kausalt samband där (som Lindell hävdar, s 8) eftersom så många andra bakomliggande faktorer kan inverka. Lindell förutsätter att kosmopolitism är en följd av viss mediekonsumtion men om kosmopolitism utgör en del av det kulturella kapitalet kan det lika gärna vara tvärtom. Detta är ett problem men det är inte det vi främst vänder oss emot.

Det största problemet med studien, enligt vår mening, är den enkelspåriga definitionen av begreppet kosmopolitism. Lindell utgår ifrån Hannerz (1990a) tidiga och besvärande elitistiska definition av kosmopolitism. Den beskrivs av Hannerz som en *vilja* att engagera sig i den Andre, en *öppenhet* inför annorlunda kulturer, men också (och detta bortser Lindell från) en *kompetens* att hantera det nya och annorlunda. Anledningen till att Hannerz inställning är elitistisk – detta måste förklaras annars framgår inte ifrågasättandet av Lindells argument – är att han utgår ifrån att den kosmopolitiska hållningen kräver ett distanserat och reflekterande förhållningssätt gentemot omvärlden. Inga starka band eller personliga intressen kan stå i vägen för en genuin öppenhet inför andra kulturer. Mycket riktigt finner han störst potential för att en kosmopolitisk läggning ska utvecklas hos intellektuella som har sitt kapital av kunskap med sig var än de färdas. Det påminner om Björks (1999) kritik av 1900-talets stora berättelse om den moderna människan. Den moderna människan (läs: mannen) föds inte som ett eget subjekt om han inte förmår lägga band på sina känslor och avvisa närhet. Under moderniteten som den beskrivs i inflytelserika verk (av Goethe, Adorno & Horkheimer, Freud, med flera) handlar jagprojekt om att frigöra sig från andra och att bryta upp. Därför måste kvinnan finnas kvar i hemmet och fresta mannen, locka honom att stanna – utan den frestelsen finns inget svårt att överkomma, ingen längtan att motstå. Att vara modern är att övervinna frestelser och att vara berövad något. Det är svårt men nödvändigt. ”För att den moderne mannen ska kunna bryta upp och bege sig ut på resa, måste hemmet finnas kvar. Kvinnosfären blir så den till synes statiska scen på vilken manliga moderna individer agerar” (Björk, 1999, s 60). En liknande hållning infinner sig hos Hannerz kosmopoliter då han beskriver betydelsen för dem av att de lokala kulturerna förblir distinkta så att kosmopoliter har möjlighet att fortsätta utforska det annorlunda. Det är det han åsyftar med att det inte kan finnas kosmopoliter utan lokala kulturer.

Hannerz har modifierat och utvecklat sin egen definition i senare texter (2005, 2011). I dem uttrycker han besvikelse över att den spridda föreställningen om den rotlösa kosmopoliten vunnit så starkt gehör. Nu frågar han sig istället om det inte är möjligt att ha en ”tjock” kosmopolitism där stark samhörighet med hela världen ryms. En kosmopolitism med ett glatt ansikte, som han uttrycker det. Istället för att vara rädd för att binda sig för mycket vid någon plats i strävan att undvika en nationell trångsynthet kan man öppna upp och binda sig vid massor av platser, vid massor av kulturer. I en av texterna (2005) hänvisar han till Billigs (1995) term *banal nationalism* och menar att på samma sätt kan man tänka om kosmopolitism. Att inta en banal kosmopolitisk hållning behöver inte vara en fråga om blod och etnicitet, utan kan handla om vardagliga rutiner som skapar samhörighet. Vidare tar han delvis avstånd från sin egen betoning av *viljan* till kosmopolitism och undrar om inte *kompetensen* borde framhävas. Med en betoning på viljan utesluts många som dagligen konfronteras med det nya och främmande, men gör det utan iver, till exempel flyktingar. De har kosmopolitiska förmågor genom sina ständiga konfrontationer med det annorlunda. De kanske inte gör det utav stor lust eller nyfikenhet, men de klarar likväl av det. Det är en erfarenhetsgrundad, mer banal form av kosmopolitism.

Tillbaka till Lindells studie, där alltså en banal kompetens förbises. Han utforskar kosmopolitism genom inställning till tre teman. Det första handlar om hur man ställer sig till en eventuell utvidgning av EU. Detta är något problematiskt menar också Lindell då en positiv inställning till EU-projektet inte automatiskt innebär en lojalitet med hela den övriga världen, men han väljer att bortse från invändningen och fastslår att denna

variabel mäter en politiskt kosmopolitisk attityd. Det andra temat handlar om ifall man anser att ens eget lands kultur berikas eller utarmas av invandring. Den variabeln mäter enligt Lindell en kulturellt kosmopolitisk attityd. Det sista temat rör sig också runt invandring och mäter kulturell kosmopolitism. Det handlar om ifall man anser att ens land har blivit bättre eller sämre att leva i genom att invandrare kommit till landet. Svaren vägs sedan samman med mediekonsumtion som sagt, men också med former av kapital (kulturellt, socialt och ekonomiskt) samt med boendeform. Kulturellt kapital innebär hög utbildning, socialt kapital handlar om stort nätverk och ekonomiskt kapital att man inte känner oro över sin ekonomiska situation. Boendeform delas upp i boendes i stad eller på landsbygd, och här antar Lindell att urbana individer mer troligt är kosmopolitiska då han definierar storstaden som en kulturell smältdegel.

Föga förvånande kommer Lindell fram till att ”en individ boendes i storstaden med en generell hög kapitalvolym, framförallt av utbildningskapital, som också läser tidningen till högre utsträckning än en individ boendes på landet med låg kapitalvolym som inte tar del av nyheter (press) är kosmopolit” (2011, s 12). Naturligtvis var även de med ett rikt socialt liv utan ekonomiska bekymmer positivt inställda till EU och invandring. Han tycker att hans resultat pekar *mot* somliga forskares hävdande av en befintlig arbetarklasskosmopolitism. Tvärtom visar hans studie att en kosmopolitisk hållning dessvärre tycks vara förbehållet en elit.

Invändningarna som vi vill resa mot studien handlar om att Lindell för lättvindigt reproducerar en elitistisk syn på kosmopolitism. Den erfarenhetsgrundade kosmopolitismen ges inget utrymme. På flera punkter kan man starkt ifrågasätta om det verkligen är kosmopolitiska attityder som undersöks och inte istället självgodhet och hyckleri. För det första är det väl knappast storstadsbor som tränas i mångkulturalitet (åtminstone inte om man tänker på städer som Stockholm) eftersom innerstaden företrädesvis bebos av etniskt svenska. För det andra är det problematiskt att studien inte reflekterar över *varför* en människa utan bekymmer, såväl av ekonomisk, social, eller kulturell art säger sig vara för invandring, medan en som har sådana bekymmer är mer tveksam till invandring. Det är förmodligen lättare att uttrycka mångkulturell lojalitet – eftersom bara åsikten räknas för Lindell – om ens egen nära omgivning inte har några erfarenheter av andra kulturer annat än som exotiska inslag. Och för det tredje kan man anta att de medel- och överklassmänniskor som Lindell beskriver också besitter en politiskt korrekt medvetenhet om vilka åsikter som är önskvärda, nämligen öppenhet gentemot EU och den Andre.

Lindells resultat ger inte belägg för att dessa välutbildade innerstadsbor har en större medierad kosmopolitisk *kompetens* men att kosmopolitiska attityder utgör en del av det kulturella kapitalet. Det är ingen nyhet. Vad som saknas i forskningen är ökad kunskap om den banala kosmopolitismen, på grund av dess potentialitet att rikta kritik mot en elitistisk förståelse av begreppet kosmopolitism.

Referenser

- Billig, M. (1995) *Banal Nationalism*. London: Sage.
- Björk, N. (1999) *Sireners sång : tankar kring modernitet och kön*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Chouliaraki, L. (2008) 'The Media as Moral Education: Mediation and Action', *Media, Culture & Society*, 30(6), 831-852.
- Chouliaraki, L., & ebrary Inc. (2006) *The Spectatorship of Suffering* [Elektronisk resurs]. London; Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications.

- Couldry, N. (2006a) *Listening Beyond the Echoes: Media, Ethics and Agency in an Uncertain World*. London: Paradigm Press.
- Couldry, N. (2006b) 'Transvaluing Media Studies: Or, Beyond the Myth of the Mediated Centre', in Curran J., & Morley, D. (eds.) *Media and Cultural Theory* (pp. 177-194). London, New York: Routledge.
- Fornäs, J., Becker, K., Bjurström, E., & Ganetz, H. (2007) *Consuming Media: Communication, Shopping and Everyday Life*. Oxford, New York: Berg.
- Hannerz, U. (1990a) 'Cosmopolitans and Locals in World Culture', *Theory, Culture & Society*, 7(2), 237-251.
- Hannerz, U. (1990b) 'Genomsyrade av medier', in Hannerz, U. (ed.) *Medier och kulturer* (pp. 7-28). Stockholm: Carlsson.
- Hannerz, U. (2005) 'Two Faces of Cosmopolitanism: Culture and Politics', *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 107(3), 199-213.
- Hannerz, U. (2011) *Café du Monde : platser, vägar och människor i världsvimlet*. Stockholm: Carlsson.
- Jansson, A. (2002) 'The Mediatization of Consumption: Towards an Analytic Framework of Image Culture', *Journal of Consumer Culture*, 2(1), 5-31.
- Lindell, J. (2011) 'Medierad kosmopolitism: en empirisk inblick', *Nordicom Information*, 33(3), 3-15.
- Silverstone, R. (2007) *Media and Morality : On the Rise of the Mediapolis*. Cambridge, UK ; Malden, MA: Polity Press.

CARINA GUYARD, Doktorand, Institutionen för kultur och kommunikation, Södertörns högskola, carina.guyard@sh.se

ANNE KAUN, Doktorand, Institutionen för kultur och kommunikation, Södertörns högskola, anne.kaun@sh.se